

11. Ukraini – 22: dumka gromadyan:[Elektronny`j resurs] // Fond «Demokraty`chni iniciaty`vy`»: veb-sajt. – 2013. – Rezhy`m dostupu: <http://dif.org.ua/ua/polls/2013-year/fmlfmvblmerlgmlermgljm.htm>. – Nazva z ekrana.
12. Chy` doviryayete Vy` gromads`ky`m organizaciyam? Sociologichne opy`tuvannya: [Elektronny`j resurs] // Nederzh. analit. centr im. O.Razumkova: – 2015. – Rezhy`m dostupu: http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=81. – Nazva z ekrana.
13. Bourdieu P. Le capital social: notes provisoires / P. Bourdieu // Actes Rech. Sci. Soc. – 1980. – Vol. 31. – P. 2–3.
14. Corruption Perceptions Index [Electronic resource] // Transparency International: website. – 2016. – Access Mode: http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi.
15. Graeff P. Trust and Corruption : The influence of positive and negative social capital on the economic development in the European Union / Graeff Peter, Svendsen Gert Tinggaard // Quality and Quantity. – 2013. – Vol. 47. – No. 5. – P. 2829-2846.
16. Paldam M. Missing Social Capital and the Transition in Eastern Europe / Paldam Martin, Svendsen Gert Tinggaard // Journal of Institutional Innovation, Development and Transition. – 2002. – No. 5. – P. 21-34.

Tetyana Shapovalova

Social Capital as Mechanism in Social Development

Based on the study findings, it was revealed that social capital, which has positive and negative forms, could have both negative and positive effects on social development. Social capital generated in open social networks positively influence on social development. The positive social capital structure is consisted of NGOs, trade unions, legalized associations and political parties. Negative social capital, such as corruption, red tape, kleptocracy, nepotism, clientism that formed in closed social networks slows down social development. It was estimated that in Ukraine the levels of corruption are permanently critical high from 1998 to 2015. It led to poverty and marginalization of Ukrainians, increasing of labor migration flows to abroad, drastic depopulation, excessive social differentiation in incomes and so forth. It was proved that corruption considerably hampers to accumulate positive social capital. It was uncovered that the level of confidence in the state in Ukraine is low as well.

Keywords: social capital; NGOs; corruption; social development; Ukraine.

Надійшла до редакції 19.04.2016 р.

УДК 316. 4:165. 23 (477)

**© Галина Петришин
(Тернопіль)**

ОСНОВНІ ЗАСОБИ КОНСТРУЮВАННЯ РЕАЛЬНОСТІ ПОВСЯКДЕННЯ В УМОВАХ ДИНАМІКИ ПЕРЕТВОРЕНЬ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Розглянуто питання зв'язку між соціальною реальністю життя окремого індивіда і повсякденною реальністю соціуму. Показано, що суперечності і протиріччя ціннісно-нормативної системи нашого суспільства вплинули на спроможність створювати стійкі взірці соціального досвіду. Відображено тенденції змін у засобах конструювання реальності буття.

Ключові слова: соціальна реальність, знання, повсякденне буття, соціальна роль, соціальна діяльність, соціальна взаємодія, ідентичність, маргінальність.

Постановка проблеми. Трансформації соціетальних систем українського суспільства спричинили масу проблем, пов'язаних з ідентифікацією індивідів. Переосмислення колективних уявлень та індивідуальних значень про світ буття людини, поставили пересічного українця перед проблемою постійного побороення фрагментарності світу та конструювання нових його смислів не позначених традицією. Нелінійна соціокультурна динаміка перетворень призвела до змін у способах пояснення і обґрунтування повсякденної соціальної реальності. За таких умов дослідження основних засобів формування

повсякденної реальності в умовах українського суспільства та аналіз змін, що мають місце у процесах її створення і підтримки є надзвичайно *актуальним*.

Метою дослідження є розкрити тенденції змін у механізмах впливу основних засобів формування соціальної реальності повсякдення за умов швидко змінного соціального середовища в Україні.

Поставлена мета потребує вирішення **таких завдань**:

- окреслити позиції та ступінь розробленості проблеми конструювання соціальної реальності;
- виокремити основні засоби конструювання соціальної реальності на основі аналізу наукових досліджень проблеми з позиції конструктивізму та визначити роль тих, які в українському суспільстві є значимими;
- прослідкувати нові тенденції у засобах конструювання соціальної реальності за умов нелінійної соціокультурної динаміки в українському суспільстві;
- виявити зв'язок між соціальною реальністю життя окремого індивіда і реальністю соціуму.

Ступінь дослідження теми. Тема соціальної реальності набула сьогодні міждисциплінарного характеру. Знайомство з науковими розвідками з означеної проблематики дозволяє виділити дві головні позиції в поясненні природи формування соціальної реальності: наукового реалізму, який спирається на теорію відповідності суб'єктивної реальності об'єктивним фактам та конструктивізму, згідно основних положень якого, соціальна реальність є конструктом свідомості, створеним за погодженістю індивідів у полі певної культури.

Категорією, що об'єднує дві позиції, є поняття «знання», проте основна відмінність полягає в розумінні засобів пізнання. Прибічники першої позиції під знанням розуміють систематизовані зведення особистості про навколишній світ, які відображають факти соціального життя. Прибічники другої позиції - певний конструкт, шаблон, що задає загальні обриси сприйняття світу. Цей своєрідний оціночний шаблон є результатом об'єктивізації суб'єктивного досвіду індивідів. За творення смислової сторони такого конструкту відповідає мова як інструмент розпізнавання значень предметів і явищ навколишнього світу. Конструктивізм пропонує «реляційну» теорію мови. В цілому теоретичним підґрунтям конструктивізму слугують такі напрямки як структуралізм, символічний інтеракціонізм, феноменологія і етнометодологія тощо.

Сьогодні в межах конструктивізму (Дж. Келлі, Ф. Варела, Дж. Брунер, А.Шюц, П.Бергер, Т.Лукман) особливої значимості набув феноменологічний підхід, що ґрунтується на інтерпретаційній герменевтиці та є продуктом розвитку семіотичної теорії (Ч. Пірс, Ф. Соссюр, Ч. Морріс). Інтерпретаційна герменевтика підвищену увагу приділяє методам інтерпретації соціальних явищ і механізмам трансляції (П. Рікер, М. Хайдегер). Семіотична теорія вивчає властивості знаків і знакових систем (природні і штучні мови) та основний акцент ставить на дослідженні значень знаків, їх взаємозв'язку і відповідності смислу культури певної групи людей. Серед сучасних вітчизняних учених до питання ролі символічних структур у конструюванні соціальної реальності звертаються В. Бакіров, А. Ручка та ін.

В останні десятиліття як в Україні, так і в країнах СНД дослідженню різних аспектів окресленої тематики приділена увага в працях Ю.Богутського, Н.Корабльової, Г.Чміль, І.Кобзар, Л.Сичової, І.Биченкової, М.Король, С.Бочулинського, М.Суботіної, В.Воропаєвої, М. Бойченко, І.Старовойтової, Х.Турецької, В.Володько та інших.

Так І.Кобзар досліджує питання ролі метафоричного потенціалу мови в процесах конструювання соціальної реальності в умовах трансформації українського суспільства [9]. С. Бочулинський аналізує емпіричні особливості дискурсивного конструювання соціальної реальності [5]. М.Суботіна розглядає питання впливу мас – медіа на процеси конструювання індивідами соціальної реальності [15]. І.Старовойтова розглядає питання особистісної ідентифікації як соціальний процес, основою якого є «механізм засвоєння особистістю спільних ознак, характерних для тієї групи, з якою вона ідентифікується, і

формування нею почуття співучасті, причетності до тієї чи іншої соціальної групи» [3, с.185]. Питання особистісної ідентичності і віртуальної реальності знайшли відображення в монографії Х. Турецької [16]. В.Воропаєва, аналізуючи питання кризи ідентичності в Україні, висловлює припущення, що до причин такої ситуації належить «відкидання символів, розпад колективної пам'яті, представлені традиціями» [7, с.3].

Аналіз наукової літератури свідчить, що незважаючи на широкий діапазон наукових розвідок у вивченні питання природи соціальної реальності в Україні, поза належною увагою залишається проблема основних засобів конструювання реальності повсякдення в умовах нелінійної динаміки перетворень українського суспільства.

Виклад матеріалу. У системі філософського та соціологічного знання мають місце різночитання щодо терміну «соціальна реальність». Так Е.Дюркгейм у концепції «соціологізму» стверджує, що соціальна реальність є автономною і надіндивідуальною системою. Зрозуміти зміст поняття «автономність» за вченим дає можливість цитата із його твору: « вплив, який здійснює соціальний організм на своїх членів, немає у собі нічого специфічного, в силу того, що політичні цілі самі по собі є нічим, оскільки являються простим узагальненим вираженням цілей індивідуальних» [7, с.6].

За вченим, потреба самозбереження спонукає людей до спеціалізації видів діяльності, результатом якої є формування соціальних фактів життя та почуття солідарності. Для підтримки їх змісту суспільство використовує такий інструмент як традиції, що мають конкретно-історичний контекст та викликають відповідну реакцію у індивідів.

Соціальна реальність, згідно міркувань Дюркгейма, включає два типи явищ: способи мислення, почування і дії, які є зовнішніми, примусовими щодо індивідів (носіями є суспільство в цілому або окремі групи) та різноманітні «соціальні течії», що продукуються колективним ентузіазмом, обуренням і співчуттям.

Роз'яснити соціальні явища, вказує учений, можна за умови дослідження їх реальної причини і функції, яку вони виконують. Причини соціальних фактів необхідно шукати в попередніх соціальних фактах, а зміст функцій – у їх відношенні до будь-якої соціальної мети.

Згідно Дюркгейму, відповідність між об'єктивним і суб'єктивним є приблизною. «Для того, щоб пояснити факт вітального порядку, недостатньо показати причину, від якої він залежить, необхідно також ... знайти його долю у встановленій загальній гармонії» [8, с. 7]. За Дюркгеймом, джерелом соціальної еволюції є колективна свідомість.

Представник символічного інтеракціонізму Дж. Мід у праці «Свідомість, «Я» і суспільство» (1938) плуначить соціальну реальність як феномен, що є результатом процесу рольової взаємодії індивідів як актів комунікації. Особливості реагування людей на світ вчений розкриває через структурну будову особистості. В соціальному «Я» одна підсистема визначає особливості індивідуальної реакції на зовнішні впливи та вміння особистості вести внутрішній діалог з собою. Інша підсистема представлена інтерналізованою структурою групової діяльності – сукупність засвоєних колективних цінностей, норм тощо. Опанування ними відбувається через символи культури, до якої належать індивіди [11].

Г. Блумер («Символічний інтеракціонізм: спосіб і метод», 1969) розглядає соціальну реальність як розгалужений соціальний процес, в якому люди зайняті конструюванням спільних дій з метою вирішення ситуацій, що стоять перед ними. Основою соціальної взаємодії слугують символи, завдяки інтерпретації значень яких люди пристосовують свої дії один до одного та підпорядковують дії інших своїм власним. Особлива роль у процесі інтерпретації належить «дефініції» (натяку про наміри дії, можливий спосіб спілкування з об'єктом), яка дозволяє визначити ситуацію і вибрати відповідний спосіб поведінки. Спільність дефініцій складає зміст життєвого світу соціальної групи [3].

Уявлення про соціальну реальність як феномен соціально - психологічної свідомості індивідів, що формується в процесі повсякденної комунікації, сформував представник феноменологічної соціології А. Шюц («Феноменологія соціального світу», 1972). Вчений виходить з того факту, що кожний індивід переживає своє повсякденне життя згідно його

позиції в певному фізичному та соціокультурному середовищі (біографічна ситуація). Тому «будь-яка інтерпретація цього світу, ґрунтується на досвіді попередніх його переживань – як власних, так і переданих від наших батьків та вчителів, – який функціонує в якості схеми співвіднесення в формі «наявного знання» [17, с. 3]. Відповідно розуміння дій одного суб'єкта іншим буде завжди приблизним.

Розвиваючи «метод розуміння», вчений поділив пізнання на побутове (побутова типізація) і наукове (наукова типізація). Побутова типізація забезпечує ідентифікацію світу та слугує основою мовного спілкування. Наукова типізація соціальної реальності відображається в абстрактних наукових поняттях, законах і конструюються спеціалістами на основі об'єктивного осмислення побутової типізації життєвого досвіду.

Така позиція вченого дає можливість говорити про різні типи реальностей: реальність, яка відрізняється суто пізнавальною спрямованістю суб'єкта і реальність, що орієнтована на буття людини. Всі ці численні світи об'єднує світ здорового глузду, стверджує Шюц.

Послідовники А.Шюца, П.Бергер і Т.Лукман у праці «Соціальне конструювання реальності. Трактат з соціології знання» (1995), досліджуючи питання реальності повсякденного життя, вказують, що достатньо визначити «реальність» як якість, яка притаманна феноменам буття, незалежно від їх волі і бажання. В контексті теорії дослідників, реальність безпосередньо залежить від знань, які вони трактують як «переконання, що явища реальні і наділені конкретними характеристиками» [1, с.5]. Відповідно реальним є те, про що ми знаємо і, що підтримується соціальними взаєминами. Особливу роль у процесах конструювання реальності Бергер і Лукман відводять символічній складовій суспільства, завдяки якій відбувається «класифікація різних феноменів у певних категоріях ієрархії буття, означуючи сферу соціального у даній ієрархії» [1, с.75].

У процесі конструювання реальності автори концепції виокремлюють такі основні рівні:

хабітуалізація, яка є основною ознакою повсякденного життя і виявляє себе у скороченні різних соціальних виборів індивідами, віддаючи перевагу традиційності. У контексті роздумів вчених ця думка звучить так: «хоча теоретично можуть мати місце сотні способів проектування побудови каное із сірників, в процесі хабітуалізації вони зведені до одного. Це звільняє індивіда від тягаря "всіх подібних рішень", сприяючи психологічному розвантаженню, основою якого є не спрямована інстинктуальна структура людини» [1, с.5];

типізація, завдяки якій формуються соціальні структури суспільства, на основі відтворення зразків взаємодії людей та колективних уявлень;

інституалізація, яка є результатом перетворення суб'єктивного досвіду взаємодії індивідів у об'єктивний. У зв'язку з цим дослідники пишуть, **ЩО** інститути починають володіти «власною реальністю; реальністю, з якою індивід зіштовхується як із зовнішнім примусовим фактом» [1, с.43];

легітимація, завдяки якій і стають об'єктивно доступними і суб'єктивно вірогідними інституціалізовані об'єктивації.

Учасниками соціального світу індивіди стають завдяки інтерналізації ролей.

Дж.Р.Серль у книзі «Конструювання соціальної реальності: структура людської цивілізації» проводить ідею, згідно якої соціальність є біологічно зумовленою формою існування людини. Така позиція вченого відрізняє його від попередників, які розглядали формування соціальності як процес перетворення індивідуального у соціальне. За Серлем, соціальна реальність є структурно організованою цілісністю, яка відтворюється завдяки її усвідомленню індивідами.

Стрижень концепції Серля становлять три поняття: колективна інтенціональність, приписування функцій та конструктивні правила, за допомогою яких вчений намагається обґрунтувати свою позицію про механізм функціонування соціальної реальності. За Серлем, конструювання соціальної реальності можливе завдяки колективній інтенціональності, під якою він розуміє « здатність людини відображати об'єкти і ситуації світу по-іншому, ніж вони є самі по собі» [13, с.6]. Функціональність означає наділення предметів і явищ життя певним значенням. Значення змінюють свій зміст у відповідності з позицією ідентифікатора і системою цінностей соціального середовища. Тому обриси соціальності набувають змісту тільки в конкретній культурі.

В контексті поняття «конструктивні правила» вчений розглядає процес формування інституціональних фактів та відповідну ним свідомість людини. Соціальні інститути суспільства, стверджує Серль, за допомогою наборів правил створюють загальні форми

сприйняття об'єктів світу, які відтворюються на індивідуальному рівні. Погляди Серля, на нашу думку, позначені впливом Е.Дюркгейма, Т.Парсонса та Дж.Міда.

Аналіз вище згаданих концепцій конструювання соціальної реальності дозволяє сформулювати твердження, згідно якого реальність повсякденного життя є результатом конструювання індивідами значень про навколишній світ на основі об'єктивації індивідуального досвіду, зафіксованого у відповідній системі знань та символів. Знайомство з теоретичним підґрунтям конструктивізму дозволяє в якості основних засобів конструювання реальності виокремити знакові системи, соціальну структуру суспільства та знання. У своєму дослідженні ми будемо акцентувати увагу на статусно-рольовій структурі суспільства, знаковій системі та новій формі знань – віртуальних знаннях як основних, на наш погляд, засобах конструювання соціальної реальності за умов динамічних перетворень в українському суспільстві.

Поставлена мета дослідження потребує аналізу засобів формування соціальної реальності. На нашу думку стрижневу позицію в соціальному розподілі знань і формуванні об'єктивних образів світу індивідів, займає статусно-рольова структура суспільства. Системи нормативно-ціннісних вимог до поведінки в межах статусів сприяють ідентифікації індивідів в полі тієї чи іншої соціальної реальності та формують розуміння один одного на основі загально прийнятої системи інтерпретації значень. З цього приводу А.Шюц писав, що «ми діємо і розуміємо інших так, ніби оцінюємо речі виходячи з однакових критеріїв. Це робить нас впевненими в тому, що інший буде діяти у відповідності з власним досвідом, що є одним з найголовніших елементів реальності повсякденного життя» [17, с.185].

Статусно-рольова структура не тільки формує основи для розпізнавання реальності індивідами, але і творить її, продукуючи, згідно термінології Серля, інституціональні факти. Процес виробництва соціальних фактів позначений цільовим і ціннісним вибором значимих суспільних ролей, які у будь-якому суспільстві виступають своєрідними «культурними» експертами соціальної реальності. А це означає, що не всі індивіди володіють однаковими знаннями про одну і ту ж реальність. Є те, що залишається по за увагою більшості і, що відоме невеликій кількості людей, які створюють модель цієї реальності. На нашу думку, завданням соціальної структури є створення певної соціальної міфології, метою якої є формування базових суспільних характеристик людей.

Та, не зважаючи на соціальний контроль за поведінкою і змістом свідомості індивідів зі сторони соціальної організації суспільства, між тими, хто займає однакову соціальну позицію в її структурі, існують індивідуальні відмінності. Вони позначені настановами, міфами, стереотипами мікросередовища первинної соціалізації і фіксуються в особливостях ціннісних орієнтацій, оцінних стандартах соціального життя, створених людьми. Таке розходження, пише Ортега-і-Гасет, є доповненням у сприйнятті соціальної реальності і вказує на існування множини соціальних реальностей [12, с.1].

Множинність соціальної реальності зумовлена і зміною меж інституціональних дій під впливом динаміки суспільного розвитку. Це і зростання числа вузько спеціалізованого знання, і деінституалізація окремих сфер суспільного життя. Такою деінституалізованою сферою сучасного суспільства є приватна сфера в порівнянні з публічною. Саме такі суб'єктивні сприйняття світу стають джерелом соціальних змін.

У зв'язку з множинністю знань про соціальну реальність для існуючих у суспільстві структур формується небезпека їх дестабілізації. Для того, щоб вижити, система вдається до різноманітних маніпулятивних технологій. Каналами таких маніпуляцій стають засоби масової інформації та освіта. Так нові зрізи бачення світу можуть подаватися як складова частина чогось більшого, наприклад, як новий етап історичного розвитку. І тільки від організаційних структур системи, її ідеології, залежить перетворення маргінальних для неї форм у типологізовані.

Сьогодні соціокультурні і стратифікаційні трансформації українського суспільства, призвели до порушення діяльності механізмів типізації і легітимації значень структур життєвого світу індивідів. Втрата звичних життєвих орієнтирів ставить суспільство і людину перед проблемою конструювання нових обрисів соціальної реальності. За лінійного характеру суспільних змін нове пізнання об'єктивується в світі нових символів,

основу яких складає питома традиція. В Україні динаміка суспільних змін носить нелінійний характер. Оскільки відсутня традиційно повторювана дія, не всі сучасні нововведення мають відношення до соціальної реальності, а швидше симулюють її.

Стан сучасного суспільства можна визначити як період «стабільної нестійкості», який виявляється в кризовості механізмів функціонування соціальної системи. За таких умов, українське суспільство, стверджують автори монографії «Нова культурна реальність як соціодинамічний процес людинотворення через ролі», «змушене симулювати минулі цінності і суспільні інститути, що давно себе зжили і не здатні надати смислу індивідуальному життю особи» [5, с.262].

Постійні якісні перетворення позицій та диспозицій суб'єктів в межах стратифікаційної системи слугують основою інтеграції різноспрямованих і гетерогенних цінностей. Це відбувається тому, що людина не вміє типізувати ситуації, виходячи з наявного запасу знань, або їй бракує попереднього досвіду для поведінки. Спрацьовує, згідно міркувань Л.С. Сичової та І.А. Биченкової, механізм риторичного зсуву, коли за конкретною подією ми помічаємо «інший сенс» [2, с. 94]. Така ситуація стає підґрунтям для формування маргінальних характеристик як індивідів так і суспільства в цілому.

До об'єктивних показників, які обумовлюють маргінальні позиції соціальних суб'єктів можна віднести їх виключення з попередньої системи соціальних зв'язків та виробничих відносин і невизначеність статусу в стратифікаційній системі, що формується. До суб'єктивних віднесемо ступінь нормативно-ціннісної інтеграції індивідів і характер їх ідентифікації.

Зауважимо, що маргінальність в Україні позначена периферійними і граничними характеристиками. Маргінальність з ознаками периферійності виявляє себе в деструктивності соціальної ролі та повній втраті базисного соціального статусу. Соціальна адаптація таких маргіналів відображається в формуванні плюралістичних моделей поведінки зі слабкою передбачуваністю, хаотичністю і невизначеністю, відображених у площині ціннісно-нормативних суперечностей та системі мотивації. Граничні маргінали становлять фундамент нової стратифікаційної системи, забезпечуючи зв'язок між її профілями, що якісно і кількісно відрізняються один від одного. Підтримуємо позицію Ю.Бродецької, згідно якої в нашому суспільстві переважаючою є маргінальність з периферійними рисами [6].

Конструювання нових соціальних статусів страфікаційної структури в Україні відбувається на основі мінливого характеру відтворення зразків соціальних взаємодій. Набуваючи частково типізованих форм, такі взірці стають основою нового соціального порядку, створюючи нові значення й інтегруючи вже існуючі. Сформовані сукупності «типізацій» і створені відповідно ним системи взаємодій поділяють тільки окремими групами. Відповідно інституційний порядок є фрагментарним.

Відсутність чітко диференційованих критеріїв, які характеризують соціальні статуси людей у мінливому соціальному середовищі є сприятливим середовищем для формування амбівалентності. Окрім того, джерелом амбівалентності в українському суспільстві слугує надмірна стійкість попереднього соціального порядку, що протистоїть новітнім змінам соціуму. Так, повсякденні дії людей, здебільшого, ще моделюються звичками, сформованими попереднім суспільним устроєм.

Паралельно, завдяки глобалізації, набувають поширення зразки західної культури, за відсутності відповідних механізмів їх втілення в українські реалії. За таких умов, формується основа для формування різного роду протиріч і суперечностей, які відображається у особливостях адаптації українців та розпізнаванню ними об'єктів дійсності. Проте подібні реагування на зміни є необхідним моментом соціальної регенерації якостей суспільної системи. У випадку стабілізації ситуації межі інституалізації будуть широкими і « знову індивіди усвідомлюватимуть світ в контексті універсуму, межові координати якого їм відомі [17, с.73]. Типізоване творитиме реальність, яку більшість індивідів сприйматимуть як соціальний факт.

Соціальне функціонування ролі є впорядкова ним за допомогою мови. Мова будує семантичні поля і смислові зони, в організації яких допомагають словники, граматики тощо. В рамках цих семантичних зон накопичується і зберігається досвід, який складає соціальний запас знань. Це дає людині інструменти для типізацій, за допомогою яких вона орієнтується в повсякденному житті і об'єктивує власну реальність.

Мова як засіб оформлення соціального досвіду групи, сприяє процесу ідентифікації її членів. Завдяки мові «соціалізована особа знає, що її соціальний світ єдине ціле, що явища реальні і мають конкретні характеристики» [10, с.5].

Проте мовні форми, відомі її носіям, не завжди співпадають з індивідуальними смислами й асоціаціями в свідомості конкретної особистості. Контакт за таких умов забезпечується здатністю й готовністю людини до пізнання й розуміння, які і формують інтерсуб'єктивний світ спілкування. Деякі відхилення від стандартів мовної комунікації, створених інституційною системою, спричиняють формування нових зразків або призводять до конфліктного типу соціальної взаємодії.

Найменшим елементом мовної системи є знак, значення якого формується в межах тієї чи іншої культури. Це може бути звук, слово, жест, образ, які в свідомості індивідів викликають певну реакцію і слугують детермінувальним чинником конструювання та інтеграції соціальних відносин. Іконічні, індексні й символічні типи знаків у мовних системах розрізняються за способом відносин між знаком і його об'єктом. Іконічні мають часткову схожість зі своїм об'єктом, індексні – безпосередній зв'язок, а символічні – зв'язок на основі домовленості. У формуванні значення знака приймають участь, з однієї сторони, значимі соціальні класи суспільства, інтереси яких відображає відповідна ідеологія. З іншої сторони, суб'єктивний індивідуальний досвід. Значимі статуси суспільства використовують ті чи інші різновиди знаків з метою управління соціальною поведінкою індивідів, мотивуючи певну реакцію. Тому знаки не завжди відповідають реальності.

Нині в українському суспільстві вагомий вплив на формування обрисів соціальної реальності має мовний конфлікт, адже повсякденне мовлення узгоджує рольову поведінку та рольові очікування в соціальних взаємодіях. За ситуації постійної потреби до реконструювання ролі, мовні конфлікти лише підсилюють мінливість і непевність у процесах ідентифікації та визначають специфіку життєдіяльності суб'єктів як порушника нормативної системи.

Заслугують уваги і факти не усвідомлено спотворених способів використання слів іншомовного походження. Наприклад, назви громадських закладів, у яких використані слова іншомовного походження, проте прописані українською мовою. Ні для нас, ні для іноземців ніякого смислу вони не несуть, бо не можуть бути ідентифікованими в площині відповідних культурних координат. Така ситуація впливає на здатність відображати дійсність з усіма наслідками в площині соціалізації індивідів.

Отже, завдяки мові реальність відтворюється, підтримується, модифікується і переформатовується в свідомості людей.

Суттєвий вплив на процес конструювання соціальних реалій в Україні здійснюють інформаційні технології. У зв'язку з високими темпами нагромадження інформації та її змінності має місце трансформація механізмів набуття досвіду. Відбувся перехід до нової системи ідентифікації, яка дозволяє конструювати власну ідентичність молодшим поколінням без успадкування традиційних форм самоідентифікації старшого.

Провідним соціальним типом сьогодні, вказує В. Воропаєва, стає «мережева людина», самовизначення якої вибудовується завдяки осмисленню знайденої віртуалізованої інформації [7]. У тім реальність симулякра і соціальна реальність є різними реальностями.

Відчуття «часткової реальності світу» породжує, з однієї сторони, розкріпаченість свідомості і соціальної поведінки, здатність до гнучкого моделювання соціальних ролей та маніпулювання інформацією. З іншої – є джерелом зростаючої соціальної напруги і криз самовизначення, що знаходить вираження у втраті індивідами здатності до фіксування суттєвих, закономірних зв'язків. Всі ці чинники впливають на конструювання, швидше, тимчасових, а не цілісних фрагментів реальності. На додаток, знову постає питання про симуляцію реальності.

Висновки. Конструювання соціальної реальності є складним процесом перетворення суб'єктивного досвіду особистості в об'єктивні форми соціального світу. Нестійкий характер перетворень в українському суспільстві унеможливує стабілізацію процесу інституалізації досвіду індивідів, що впливає на здатність відображати соціальну реальність. Тому мовні форми

відомі їй носіям, не завжди співпадають з індивідуальними смислами й асоціаціями в свідомості конкретної особистості. Відсутність чітко диференційованих критеріїв розпізнавання предметів і явищ сформувало суперечливу «картину світу» окремої особистості або соціальної групи.

Перспективи подальших розвідок. Ґрунтового аналізу потребують питання інституалізації досвіду індивідів за умов слабкої соціальної структури суспільства. Особливий інтерес становить питання впливу мовних конфліктів на процес конструювання соціальної реальності. Потребують подальшого дослідження питання взаємозв'язку між ступенем нормативно-ціннісної інтеграції індивідів, характером їх ідентифікації та процесом усвідомлення реальності.

Література

1. Бергер П. Социальное конструирование реальностью. Трактат по социологии знания / П.бергер, Т.Лукман. – М.: «Медиум», 1995. – 323 с
2. Биченкова І. Традиции как объект социогуманитарного познания / І.Биченкова, Л.Сичова // НЖ «Науковедение», 2001. – № 2. – С.94.
3. Блумер Г. Символічний інтеракціонізм // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ua.booksee.org> > g/Blumer
4. Богущкий Ю. Нова культурна реальність як соціодинамічний процес людино творення через ролі / Ю.Богущкий, І.Корабльова, Г.Чміль // Монографія / Інститут культурології НАН України. Київ, 2013. – 272 с.
5. Бочулинський С. Концептуальні та емпіричні особливості дискурсивного конструювання соціальної реальності / С. Бочулинський // Релігія та Соціум, 2015. – № 1–2 (17-18). – С.255-262.
6. Бродецька Ю. Феномен марґинальності в українському суспільстві: теоретико-методологічний аналіз / Ю.Бродецька // [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://library.org.ua/selection_load.php=sociology_demography&id=485
7. Воропаєва В. Проблема кризи ідентичності в умовах глобалізації та інформаційного суспільства / В. Воропаєва // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.jnlnau.edu.ua> > .../ download /9404/11736
8. Дюркгейм Е. Правила соціологічного методу/ Е.Дюркгейм // [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.Libr.dp.ua/fullcal/617_Sociologia
9. Кобзар І. Конструювання соціальної реальності за допомогою метафори // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.philosophi.donnuet.dn.ua>. Download...2012/ Kobzar. pdf
10. Красникова Т. Проблема конструирования социальной реальности / Т. Красникова // [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.discourseanalysis.org>ada8/st58.shtml>
11. Мід Дж. Свідомість, «Я» і суспільство / Дж. Мід // Сознание, самость и общество // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.Society.polbu.ru> > sociology_hrestomatia/ch11_i.html
12. Ортега – і – Гассет Х. Что такое философия? – М., 1997. – С.47.
13. Серль Дж.Р. Конструювання соціальної реальності / Дж.Р. Серль // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.bookfi.net> > book | 990559
14. Старовойтова І. Ідентифікація як соціальний процес / І. Старовойтова // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.philosoph.onu.edu.ua> > elb /articles /starovoytova
15. Суботіна М. Репрезентація соціальної реальності у текстах масової комунікації / М.Суботіна // [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.lib/ua_ru.net/diss/cont/350902
16. Турецька Х. Особистісна ідентичність і віртуальна реальність / Х. Турецька // Людина в сучасному світі. В трьох книгах. Книга 2. Психолого-антропологічний контекст: колективна монографія/ [А. О. Вовк, О. В. Волошок, І. І. Галецька та ін.]; за заг. ред. д-ра філос. наук, проф. В. П. Мельника. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2012. – С.135-155.
17. Шюц А. О множественности реальностей / А. Шюц // Социологическое обозрение, 2003. – Том 3. – № 2 – С. 1-32.

Literatura

1. Berher P. Sotsyal'noe konstruyrovanye real'nostyyu. Traktat po sotsyolohyy znanyya / P.berher, T.Lukman. – М.: «Medyum», 1995. – 323 с
2. Bychenkova I. Tradytssy kak ob'ekt sotsyohumanyarnoho poznanyya / I.Bychenkova, L.Sychova // NZh «Naukovedenye», 2001. – # 2. – S.94.
3. Blumer H. Symvolichnyy interaktsionizm // [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: <http://www.ua.booksee.org> > g/Blumer
4. Bohutskyy Yu.Nova kul'turna real'nist' yak sotsiodynamichnyy protses lyudyno tvorennya cherez roli / Yu.Bohutskyy, I.Korabl'ova, H.Chmil' // Monohrafiya /Instytut kul'turolohiyi NAN Ukrayiny. Kyviv, 2013. – 272 s.
5. Bochulynskyy S. Kontseptual'ni ta empirychni osoblyvosti dyskursyvnoho konstruyvannya sotsial'noyi real'nosti / S. Bochulynskyy // Relihiya ta Sotsium, 2015. – # 1–2 (17-18). – S.255-262.

6. Brodets'ka Yu. Fenomen marhinal'nosti v ukrayins'komu suspil'stvi: teoretyko-metodolohichnyy analiz / Yu.Brodets'ka // [Elektronnyy resurs] Rezhym dostupu: http://library.org.ua/selection_load.php=sociology_demography&id=485
7. Voropayeva V. Problema kryzy identychnosti v umovakh hlobalizatsiyi ta informatsiynoho suspil'stva / V. Voropayeva // [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: <http://www.jrnl.nau.edu.ua> > .../ download /9404/11736
8. Dyurk-heyem E. Pravyla sotsiolohichnoho metodu/ E.Dyurk-heyem // [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: http://www.Libr.dp.ua/fullcal/617_Sociologiya
9. Kobzar I. Konstruyuvannya sotsial'noyi real'nosti za dopomohoyu metafory // [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: <http://www.philosophi.donnuet.dn.ua.Download...2012/Kobzar.pdf>
10. Krasnykova T. Problema konstruyovannya sotsyal'noyi real'nosti / T. Krasnykova // [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: <http://www.discourseanalysis.org.>ada8/st58.shtm>
11. Mid Dzh. Svidomist', «Ya» i suspil'stvo / Dzh. Mid // Soznanye, samost' y obshchestvo // [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: <http://www.Society.polbu.ru> > sociology_hrestomatia/ch11_i.html
12. Orteha – i – Hasset Kh. Chto takoe fylosofiya? – M., 1997. – S.47.
13. Serl' Dzh.R. Konstruyuvannya sotsial'noyi real'nosti / Dzh.R Serl' // [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: <http://www.bookfi.net> > book | 990559
14. Starovoytova I. Identyfikatsiya yak sotsial'nyy protses / I. Starovoytova // [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: <http://www.philosoph.onu.edu.ua> > elb /articles /starovoytova
15. Subotina M. Rerezentatsiya sotsial'noyi real'nosti u tekstakh masovoyi komunikatsiyi / M.Subotina // [Elektronnyy resurs] - Rezhym dostupu: http://www.lib/ua_ru.net/diss/cont/350902
16. Turets'ka Kh. Osobystisna identychnist' i virtual'na real'nist' / Kh. Turets'ka // Lyudyna v suchasnomu sviti. V tr'okh knyakh. Knyha 2. Psykholoho-antropolohichnyy kontekst: kolektyvna monohrafiya/ [A. O. Vovk, O. V. Voloshok, I. I. Halets'ka ta in.]; za zah. red. d-ra filos. nauk, prof. V. P. Mel'nyka. – L'viv: LNU imeni Ivana Franka, 2012. – S.135-155.
17. Shyuts A. O mnozhestvennosti real'nostey / A. Shyuts // Sotsyolohycheskoe obozrenye, 2003. – Tom 3. – №2 – S. 1-32.

Galina Petryshyn

The major means of modeling everyday reality in terms of dynamic transformations in Ukrainian society

The article analyzes the problem of relation between social reality of an individual and everyday reality of society. It was denoted that disagreements and contradictions of value-regulatory system in our society affected the ability to create sustainable models of social experience.

The author utters an opinion that breach of the activity of typification and legitimization mechanisms of the meanings of life world structure of the individuals are marked by the processes of sociocultural transformation in Ukrainian society.

Constructing new social contents of everyday life is going on in the conditions of changing nature of reproducing the examples of social interactions. Unstable nature of the changes makes impossible the stabilization of the process of institutionalizing the experience of individuals and forms the basis for integration of diversely-directed and variegated values.

The key role in the processes of identification and interpretation of the meanings of the elements of everyday social reality in Ukrainian society, according to the author, is played by the status – role structure of the society, sign system and the new form of knowledge – virtual knowledge. In particular, it is highlighted that constant qualitative changes of the positions of subjects in terms of stratification system creates the basis for forming marginal characteristics both for an individual and the society. Language conflicts and unintentionally distorted ways of using words of foreign origin increase the changeability and diffidence in the processes of individual identification. And high rates of information accumulation and its changeability help to form temporary fragments of reality and appear to mark the ability of individuals to self-determination.

Keywords: social reality; knowledge, everyday life, social role, social activity, social interaction, identity, marginality.

Надійшла до редакції 11.04.2016 р.